

PREDSTAVITEV OBLAČENJA ZILJANOV LETA 1867 V ST. PETERBURGU

TOMAŽ SIMENTINGER in dr. BOJAN KNIFIC

Prispevek želi opozoriti na malo znano dejstvo, da so bila že pred več kot 140 leti v Sankt Peterburgu na vseslovanski etnografski razstavi na ogled oblačila Ziljanov, ki jih je na terenu (i)zbral duhovnik Matija Majar Ziljski. Namenjeno je opisu delovanja Matije Majarja Ziljskega in opozarja na drobce, ki nam jih ponujajo z dogodkom povezani viri. Ti so nam lahko v pomoč pri rekonstruiranju oblačilnega videza Ziljanov in doumevanju razvoja njihovih "narodnih noš" – natančneje zapisano ziljskih pripadostnih kostumov¹, s katerimi Ziljani in drugi predstavljajo svojo/njihovo oblačilno dediščino.

V sredi in drugi polovici 19. stoletja se je v nekaterih okoljih na Slovenskem še prav posebej razmahnilo narodno prebudništvo, z njim vred pa se je intenzivno razvijalo tudi kostumiranje. Ob oblikovanju narodne identitete so se vse bolj porajale razne nadnarodne ideje, kot je bilo slovanofilsko gibanje, ki je skušalo pokazati, da Slovani v Evropi predstavljajo posebno skupnost z lastnimi posebnostmi, ki bi jim bilo vredno posvečati posebno pozornost. Slovanofilsko gibanje se je začelo razvijati predvsem po pomladi narodov leta 1848 in je širilo idejo povezovanja vseh slovanskih narodov. Ni treba posebej poudarjati, da je ključno vlogo pri tem nosila Rusija, na katero je bil močno navezan tudi Matija Majar Ziljski, ki je pozneje tam iskal celo svojo službo.

Matija Majar Ziljski se je, kot kažejo viri, z veseljem in navdušenjem odzval na dokaj revolucionarno idejo tistega časa, ki je vzniknila leta 1864 med člani *Carskega društva ljubiteljev naravoslovja*, in sicer da bi postavili vseslovansko etnografsko razstavo, ki bi ob predstavitvi različnosti slovanskih narodov opozorila na skupno poreklo. Danes je v sodobni muzeologiji mednacionalno povezovanje zaželeno, v času avstro-ogrske monarhije pa je bila to precej drzna poteza ne le za oblikovalce ideje, temveč tudi za vse, ki so v njej sodelovali. Matija Majar Ziljski se je tako kljub zavedanju, da ga oblast zaradi sodelovanja v projektu, katerega cilj ni bil le predstavljanje izročila, temveč tudi politično povezovanje slovanskih narodov, lahko kaznuje, privolil v sodelovanje, celo več, odkrito si je prizadeval, da

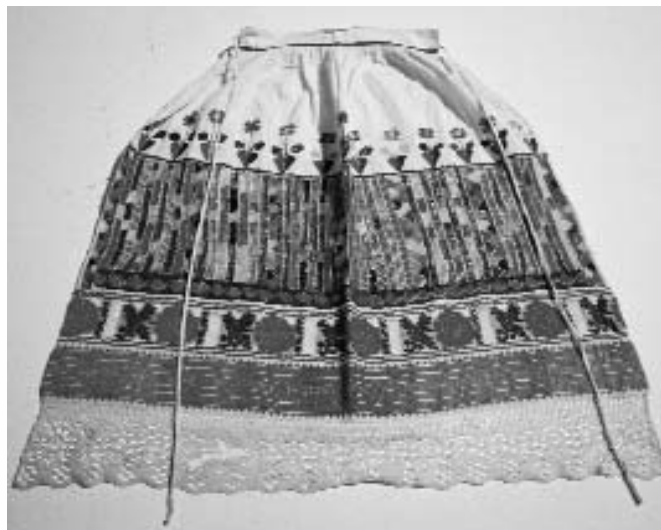
¹ S sintagmama *pripadnostno kostumiranje* in *pripadnostni kostum* je označen pojav oblačenja "narodnih noš" in rezultat tega oblačenja – torej to, kar v pogovorni rabi označujemo z izrazom "noša" ali "narodna noša", če imamo pri tem v mislih stereotipizirane različice interpretacij preteklih oblik oblačenja.

Životek, ki ga je v St. Peterburg poslal Matija Majar Ziljski.
(Foto: dr. Teodor Domej, St. Peterburg, 2003.)

bi projekt uspel. Odločil se je, da bo napel vse sile in poslal na razstavo predmete, med drugim tudi obleke, ki so jih bili zaradi celostnega prikaza v St. Peterburgu še posebej veseli in so sodili med najbolj cenjene muzejske eksponate. Na razstavi je želel čim bolj natančno prikazati "kranjsko svadbo z vsemi pritiklinami, samo brez konja in voza" (Čurkina 1974: 129), pri čemer je treba poudariti, da je kot *kranjska* mišljena *ziljska svatba*.

Razstava v St. Peterburgu je bila razdeljena na tri sklope. V prvem so predstavljali predvsem oblačilno dediščino, v okviru katere je bila posebne pozornosti deležna prav predstavitev Matije Majarja Ziljskega, ki na terenu ni zbral kar koli, kar bi oblačilno dediščino lahko predstavljalo, ampak predvsem tiste predmete oblačilne porabe, s katerimi je ponazoril oblačenje Ziljanov na svatbi. Postavil jih je torej v funkcijo, kar je ob prizoru slepega srbskega pevca med kmeti in ob jesenskem prizoru iz življenja madžarskih Slovanov predstavljalo precejšnjo posebnost – ne zaradi

Vezen predpasnik – del ziljskega pripadnostnega kostuma
s sredine 19. stoletja.
(Foto: dr. Teodor Domej, St. Peterburg, 2003.)

predmetov samih, temveč zaradi njihovega povezovanja z življenjem povezanega dogodka. V drugem delu razstave so bile predstavljene fotografije, risbe in albumi, ki so prikazovali kmete pri delu, otroke, oblačila, inštrumente, orodja, otroške igrače, pohištvo, makete stavb in drugo, tretji del razstave je vseboval predvsem predmete, ki bi jih lahko povezali z nekdanjo antropologijo in arheologijo.

Časopis Slovenec je leta 1867 poročal, da je Matija Majar Ziljski "z mnogim stroškom poskerbel, kar je treba, da se bosta Ziljan in Zilanka ponosno na ogled stavila pohajalcem velike slovanske razstave. Nakupil je raznovrstno obleko, prav po stari šegi narejeno, kakor jo še nosijo stari Ziljane; tu vidiš n. p. rudečo, do gležnjev segajočo suknjo, kratke zelene hlače itd. Še bolj prijetna očem so oblačila neveste, družice, ženina, svatov, starešine in drugih, kakor so še kdaj v navadi." (N. N. 1867: 33) Za obleko se sicer domneva, da je bila zbrana na terenu, medtem ko je bilo očitno drugače s pohištvom. Glede tega se lahko opremo na poročanje Slovenca, ki piše, da je Matija Majar Ziljski "dal napraviti omare in skrinje za nevesto, postelj itd." (N. N. 1867: 33). Pri predstavitvi okoliščin, ki so bile povezane s svatbo, so se torej posluževali tudi takih predmetov, ki so bili narejeni posebej za potrebe razstave.

Zbiranje in drugo delo, povezano z njim, je Matijo Majarja Ziljskega stalo celo premoženje. Nakupil je za 400 goldinarjev predmetov in jih poslal v Moskvo. Za primerjavo naj bo navedeno, da je njegova letna plača znašala 315 goldinarjev, zato je bil to zanj izjemen finančni zalogaj. Njegova zavzetost in želja po primerni predstavitvi Slovencev na tej razstavi pa je obrodila sadove, kajti ravno zaradi števila razstavljenih predmetov in koncepta predstavitve se je ta del bistveno razlikoval od ostalih (Čurkina 1974).

Majarjev koncept predstavitve je bil izjemno zanimiv in velja za enega izmed prvih muzealskih postavitev, ki prikazujejo celosten prizor – torej prizor ziljske svatbe. Še več, Majar je k vsemu napisal tudi podrobno pojasnitev. Opisal je tako imenovane ljudske zabave ob cerkvenem prazniku, predvsem visoki rej, nato podal opis oblačenja Ziljanov, opis nekaterih iger in dodal nekaj primerov posebnosti lokalnega narečja.

Ruski etnograf in eden od sodelavcev pri postavitvi razstave leta 1867 Mikhail N. Speranski je o teh besedilih pozneje navdušeno zapisal: "Majarjeva obvestila o življenju in običajih Ziljskih Slovencev zaslužijo priznanje tudi v sedanjem času. Vestnosti in natančnosti piščevih opazovanj lahko mirno zaupamo; ta zanimiva opažanja, ..., morejo dati pravilno predstavo o stanju ljudskega življenja skupine Slovencev." (po Čurkina, 1974: 129–130). Na žalost se ti opisi, ki bi bili folklornikom, etnologom in drugim še kako pomembni in zanimivi, v slovenščini niso ohranili. Po trditvah Čurkine naj bi obstajal ruski prevod, a ga doslej slovenskim raziskovalcem v ruskih arhivih še ni uspelo najti. Majar je v kompletu z vsem navedenim v Rusijo poslal še 12 fotografij in 6 risb Ziljanov, štirih moških in dveh žensk, da bi lahko tamkajšnji kiparji naredili lutke po originalnih predlogah. Žal se tudi za risbe ne ve, ali so ohranjene.

Za vse, ki jih zanima oblačenje Ziljanov, razvoj njihovih pripadnostnih kostumov in ne nazadnje oblikovanje folklornih kostumov, v katerih bi poustvarjali izročilo Ziljanov, je pomembno, da so oblačila, ki so bila razstavljena, še vedno ohranjena. Ob 140. obletnici razstave leta 2007 so se v St. Peterburgu odločili, da del razstave obnovijo in jo ponovno postavijo na ogled. Od Majarjeve zapuščine so obnovili ženina, nevesto, mendirarja in družico ter jih v družbi z drugimi razstavljenimi predmeti postavili na ogled v St. Peterburgu, Bruslju, Beogradu ... obetamo pa si, da si bomo to razstavo lahko kdaj ogledali tudi v Sloveniji.

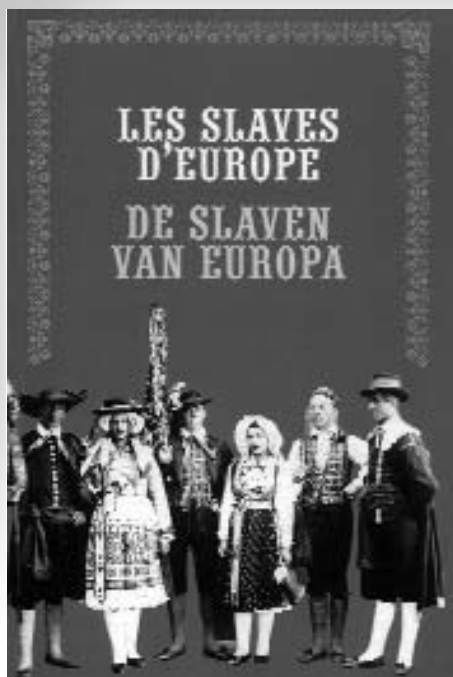
PODOBA Z RAZSTAVE IN FOLKLORNE SKUPINE

Na vseslovanski etnografski razstavi so oblačila predstavljenih Ziljanov dokaj blizu predstavam o podobi "ziljske narodne noše", kakršno poznamo danes, a ne povsem. Posamezne prvine so bile precej drugačne, kot kažejo viri iz poznejših obdobij (glej npr. Makarovič 1991), še bolj izrazite razlike pa so opazne glede na današnje interpretacije folklornih skupin. Vsi štirje predstavljeni moški so bili obuti v nizke čevlje in nogavice (nobeden ni imel visokih škornjev), drugačni so bili telovniki, nosili so pas, suknje ipd. Kot posebnost ženskih oblek je bilo tudi na razstavi izpostavljeno sorazmerno kratko krilo, ki prepoznavnost ziljskega pripadnostnega kostuma odločilno zaznamuje še danes, drugačna so bila obuvala, od današnjih predstav se odločilno oddaljuje bel platnen in s pisanimi nitmi okrašen neplisiran predpasnik, ne nazadnje tudi pin-tel s čipko in z vezenim čelnikom ter drugo.

Na razvoj pripadnostnega kostumiranja Ziljanov so brez dvoma odločilno vplivali obrobni položaj ziljske doline, verjetno tudi posebnost načina njihovega oblačenja v 18. stoletju in pa razvoj štehvanja, ob katerem se je njihovo kostumiranje razvijalo. Po Kuretu je štehvanje odmev na furlanske srednjeveške viteške igre, kvintane. V krajih, kjer

Kot zapuščino Matije Majarja Ziljskega v St. Peterburgu hranijo tudi oblačilna kosa, ki sta videti na fotografiji. (Foto: dr. Teodor Domej, St. Peterburg, 2003.)

Naslovnica knjižice, ki so jo izdali ob delni ponovitvi razstave iz leta 1867 Slovani Evrope. Na njej je fotografija Ziljanov iz leta 1867.

so viteške igre izvajali, so slovesnost dogodka povzdignili tudi z razkošnim kostumiranjem (Kuret 1963: 12). Glede na to bi lahko domnevali, da se je posebno kostumiranje razvijalo tudi zaradi takih dogodkov, pozneje na primer zaradi vladarskih obiskov, ob katerih so predstavniki ljudstva predstavljali svoje posebnosti. Tako so v začetku 19. stoletja, ko je na obisk v Pliberk prišel cesar Franc in so mu priredili sprejem, nanj prišli "domači fantje iz Štefana v nošah in z dekleti na konjih" (Kuret 1963: 116).

Na podlagi pisnih in predmetnih virov, ki pričajo o oblačenju Ziljanov in Ziljank sredi 19. stoletja, lahko previdevamo, da so poročevalci iz 19. stoletja že opisovali pripadnostno kostumiranje oziroma kostumiranje, ki se je oblikovalo zaradi štehvanja in je z njim povezano še danes. Od prve svetovne vojne naprej slovenska etnična skupnost v Zilji živi zunaj matične države, zato je za njen obstoj pomembno, da vsaj ob določenih priložnostih z obleko sporoča svojo posebnost in etnično pripadnost, pri čemer je izpostavljena pripadnost ziljstvu, medtem ko je pripadnost slovenstvu potisnjena v podzavest. V skupnosti Slovencev v ziljski dolini so se oblikovala jasna merila, kdaj se je spodobno kostumirati in kdaj ne in tudi kakšno mora biti kostumiranje. Tudi na dan, ko je potekalo štehvanje, dekleta, ki so se kostumirala, v kostumih niso ostala ves dan. Po plesu pod lipo (ki je nekdanj veljal za izrazito slovenskega) so šli fantje v gostilno, dekleta pa so odšla domov in se za ples v gostilni preoblekla v drugo obleko (Potočnik 1909: 164), ki ni bila več povezana z etnično identifikacijo. Danes ni več tako in dekleta ponekod ostajajo kostumirana tudi pozneje.

Folklorne skupine, ki poustvarjajo izročilo ziljske doline ali pa ples, ki jih je (re)konstruiral France Marolt in jih umestil v ziljsko dolino, se oblačijo v folklorne kostume, s katerimi interpretirajo zgodnejše oblike pripadnostnega kostumiranja Ziljanov. Še danes nobena folklorna skupina ni kostumirana drugače, čeprav je bila knjiga, ki omogoča

tudi drugačne kostumske rešitve, napisana že pred dobrimi petnajstimi leti (glej Makarovič 1991). Ziljani so bili kot posebni predstavljeni že na razstavi v St. Peterburgu in v oblačilnem pogledu ostajajo posebni tudi v očeh današnjih folkloristikov ter njihovih gledalcev.

VIRI IN LITERATURA

- Čurkina, Iskra V.
1974 'Matija Majar Ziljski.' *Razprave – dissertationes VIII/2*. Ljubljana: SAZU.
- Fikfak, Jurij
2008 'Narodopisje in Matija Majar.' V: *Razstava Slovani Evrope*. Bojana Rogelj Škafar, ur. Loka pri Mengšu: Forum Slovanskih kultur. 13–29.
- Kalasnjikova, Natalija idr.
2008 *Les Slaves d'Europe: De Slaven van Europa*. Slavia: Saint. Petersburg.
- Kuret, Niko
1963 *Ziljsko štehvanje in njegov evropski okvir*. Ljubljana: SAZU.
- Makarovič, Marija
1991a *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Zilja: Peti zvezek*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- N. N.
1867 'Razne novice.' *Slovenec* 19. 3. 1867: 33.
- Potočnik, Matko
1909 *Vojvodina Koroška: 1. zvezek*. Ljubljana: Matica Slovenska.
- Žagar, Janja
2008 'Med oblačenjem in kostumiranjem.' V: *Razstava Slovani Evrope*. Bojana Rogelj Škafar, ur. Loka pri Mengšu: Forum Slovanskih kultur. 49–53.
- Spletni viri:
<http://www.rusmuseum.ru/eng/exhib/> ;
povzeto 15. 8. 2008.

Rekonstrukcija ziljske neveste s predmeti, ki jih je v St. Peterburg poslal Matija Majar Ziljski. Na fotografiji ima nevesta na glavi obliko avbice – pintel –, ki ima na prednjem delu čipke, nad njimi pa črn čelnik. Čez pintel ima pokrit klobuk. Temu je dodan še šapelj – deklinški okras. Šaplja na fotografiji iz leta 1867 ni, prav tako na njej ni videti robca, drugače kot tu obdaja telo ruta, gornji del telesa pa pokriva špencer. (Iz kataloga k razstavi.)